УДК 7.05 : 62 :5 03.11

Васіна О. В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ДИЗАЙН І СУСПІЛЬСТВО: ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ

Васіна О. В. Дизайн і суспільство: екологічний аспект взаємодії. *В сукупності різнопланових та багаторівневих проблемних питань екології сучасної проектної сфери стаття висвітлює питання взаємодії сфери дизайну та суспільно-соціальних інституцій, частково торкається питання інтерпретації, що доволі часто виникає серед науковців з різних галузей, оскільки «міра» екологічності у всіх різна і еквіваленту немає. Відмічені основні зміни, що лежать в основі протистояння базових принципів екологічного підходу в дизайні та глобалізаційних чинників. Наразі в одностайній підтримці рішення екологічних проблем і вироблення діючих механізмів професіональною спільнотою з'являється ряд питань стосовно усвідомлення і розуміння самого поняття «екологічного підходу» в дизайні. Формується науковий і методичний інструментарій нового напряму в дизайні, де визначальним моментом стає соціальна та професійна свідомість в дизайні.*

Ключові слова: *дизайн, екологічний підхід, аспект взаємодії, суспільство.*

Васина Е. В. Дизайн и общество: экологический аспект взаимодействия. *В совокупности разноплановых и многоуровневых проблемных вопросов экологии современной проектной сферы статья освещает вопросы взаимодействия сферы дизайна и общественно-социальных институций, частично касается вопроса интерпретации, который довольно часто возникает среди ученых из разных отраслей, поскольку «мера» экологичности у всех разная и эквивалента нет. Отмечены основные изменения, лежащие в основе противостоянии базовых принципов экологического подхода в дизайне и глобализационных факторов. Сейчас в единодушной поддержке решения экологических проблем и выработке действенных механизмов профессиональным сообществом появляется ряд вопросов в осознании и понимании самого понятия «экологического подхода» в дизайне. Формируется научный и методический инструментарий нового направления в дизайне, где определяющим моментом становится социальная и профессиональная сознательность в дизайне.*

Ключевые слова: *дизайн, экологический подход, аспект взаимодействия, общество.*

Vasina H. Design and society: The ecological aspect of interaction.

Background*: The term "ecologic design" currently is widely used in the information field of contemporary design practice, the scientific literature. The problems which solves the ecologic design is in contact with different areas of manufacturing and scientific knowledge — starting from the industrial design, architecture, and applied ecology, finishing with the research in the field of socio — humanitarian sphere.*

The following direction in design combines art and design bases, and scientific, philosophical understanding of the degree of human activity influence on the environment, and search for measures to strengthen the relationship of the human and the world. It is forming scientific and methodological tools for the new design directions.

The design established itself as an independent branch in XX century, took on the role of a mediator between industrial sphere and the society that is always trying to improve its life. Alongside of unquestionable contribution to the formation of material culture by the activity of designers was also generated a number of problems, including ecologic.

Now in the solid support is the solution of ecological problems and development of effective mechanisms, there are a number of questions regarding the awareness and understanding of the term "ecological approach" in the design that provides the maximum saving of resources and materials: use of energy resources and materials that can be recovered and those not recovered, accounting the product durability so that the interrelation for materials cost and lifetime of products was optimal.

The question of interpretation arises quite often among the scientists of different branches, because the "measure" of ecology is different for everyone and there is no equivalent.

Appeared at the turn of the centuries, caused by such factors as rationality, unification, machine manufacturing, focus on mass market, the design got the rapid development on the wave of industrial lifting, for that time, successfully solving economic problems and satisfaction of population growing needs.

The most notable development resulted in heard military and post-war periods (of the first and second world wars), when in the first place was the vital tasks solving outlined by the hard measures of difficult economic conditions. In the history of design, you can find numerous samples of very simple and brilliant design decisions of everyday functional things interpretation that didn't bear any advertising layers or decorations.

Today in international thoroughly permeated internet relations, the design is at the unprecedented and somewhat paradoxical situation. On the one hand there is the pressure of marketing technologies that provides limitation for the designers and modern market conditions under crisis situation, but continues to fulfill the space with a huge number of products that provided a powerful manufacture. On the other hand the international professional community sometimes more often suggests that the displacement of project development to marketing discredits professional activity in general, since the design, as a field with numerous interdisciplinary connections can't remain as industrial supplement, beyond the ecologic

Рецензент статті: Іваненко Т. І., канд. мистецтвознавства, доцент, зав. кафедри «Графічний дизайн», Харківська державна академія дизайну і мистецтв

consciousness of society, but should stimulate it.
Now the most important ecological tasks in the design are seen not only in the direction of stop and elimination of the pollution by using the technologies from products created by the designers themselves (it is, as a consequence), they are at the deeper levels of elimination "promotion" of hedonistic outlook and positives cosmopolitan image of the consumer society in favor of the commercial interests of transnational corporations.
***Objectives:** The aim of the following publication is to direct the attention of the professional design community on the problem of finding out new ways and means of design interaction with society to a qualitatively new level of social consciousness. Was made an attempt to distinguish the degree of ecological trends in design influence on public and social institutions.*
***Results:** On the results of research it can be argued that in the designers activity a defining moment becomes a social and professional consciousness where everything a poster, a shirt, a chair or a plate, can't just appear in the anonymous space of the global design sphere, but has its author who is fully responsible for the consequences of his\her work.*
In the formation of object — space interpenetration a primary important become the principles of humanization, eco-cyclicity, relevance, resource, energy-information and uniqueness of the area, which is formed in a particular situation of time and place, involving the consideration of social conditions and individual characteristics, inherent to ethnic culture.

***Keywords**: design, ecological approach, an aspect of interaction, society.*

Постановки проблеми. Проблема, що піднімається в статті, полягає у вивченні та виявленні шляхів виходу з екологічної кризи засобами дизайну.

Зв'язок роботи з науковими і практичними задачами здійснюється у межах виконання наукових досліджень кафедри «Дизайн» ХДАДМ, а також має пряме відношення до прикладної держбюджетної теми: «Методологія інноваційного дизайну у контексті науково-технічного прогресу і глобальної екологічної кризи» затвердженою МОНУ (номер державної реєстрації 0103U006435).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно даної теми розглянуто ряд робіт, в яких автори тим чи іншим чином торкаються проблеми вирішення перспектив проектної практики в контексті екологічного мислення. У термінологічно-понятійному відношенні роботи А. М. Адама, О. Д. Лукашевича. [1] В. О. Свірка, О. Т. Ашерова, О. В. Бойчука, В. М. Голобородька [10], М. В. Панкіної, С. В. Захарової [8] дозволили більш повно усвідомити дефініції понять, що безпосередньо торкаються екологічного підходу в дизайні. Аналізують ситуацію впливу глобалізаційних процесів на зміну парадигми дизайну В. Я. Даниленко [4], К. А. Кондратьєва [5], О. І. Генісаретський [3]. Ряд робіт цінний прогностичними даними, що торкаються різних сфер, в першу чергу, дизайну: В. Папанек [9], В. Я. Даниленко та ін. Проблему ефективності та професійної етики сучасної дизайн-практики розглянуто в роботах В. Папанека, Д. А. Нормана [6], Д. Бермана [2], В. Я. Даниленка, В. А. Філіна [11] та ін. В загальнотеоретичному осмисленні екологічних проблем матеріальної культури розглядалися роботи Ю. Одума [7]. При розгляді даних матеріалів очевидна актуальність даного питання, однак, не вистачає комплексного аналізу процесу «екологізації» мислення в дизайні на різних рівнях, а також визначення їх специфіки.

Мета статті. В рамках даної статті не ставилася задача поглибленого розгляду самого терміну «екологічний дизайн» — він досить широко розглядався науковцями і в цілому зводиться до визначення проектної діяльності як такої, що ставить перед собою за мету створення оптимальних умов задоволення людських потреб, не порушуючи при цьому рівноваги навколишнього середовища, коли дотримується принцип екології 3*R* (*reduce, reuse, recycle* — скорочувати, повторно використовувати, переробляти).

Ціль даної публікації полягає у зверненні уваги професійної дизайнерської спільноти саме на проблемі пошуку нових шляхів та засобів взаємодії дизайну із суспільством на якісно нових рівнях соціальної свідомості. Зроблена спроба позначити ступінь впливу екологічного напряму в дизайні на суспільно-соціальні інституції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «екологічний дизайн» в даний час широко використовується в інформаційному полі сучасної проектної практики, науковій літературі. Проблематика екологічного дизайну стикається з різними сферами виробництва і наукового знання — починаючи від промислового дизайну, архітектури та прикладної екології, закінчуючи дослідженнями в галузі соціально-гуманітарної сфери.

Даний напрям у проектуванні об'єднує в собі і художньо-проектні основи, і наукове, філософське осмислення ступеня впливу діяльності людини на навколишнє середовище та пошук заходів на гармонізацію відношень людини і світу. Формуються науковий і методичний інструментарій нового напряму в дизайні [8].

Дизайн, затвердившись як самостійна галузь у XX ст., взяв на себе роль медіатора між промислово-виробничою сферою та суспільством, що постійно намагається покращити свій побут. Поряд з безумовним внеском у формування матеріальної культури діяльністю дизайнерів була породжена і низка проблем, у тому числі й екологічних.

Наразі в одностайній підтримці рішення екологічних проблем і вироблення діючих механізмів, існує ряд питань стосовно усвідомлення і розуміння самого поняття «екологічного підходу» в дизайні, що передбачає максимальну економію ресурсів і матеріалів: використання енергетичних ресурсів і матеріалів, які можна відновити, і тих, що не відновлюються, облік довговічності вироби з тим,

щоб співвідношення витрат матеріалів і терміну існування виробів було оптимальним. При такому трактуванні міра «екологічності» обумовлюється насамперед технологіями. А. М. Адам та О. Д. Лукашевич дають ряд дефініцій поняття технологія в контексті екологічної орієнтації з близькими, але не тотожними, по суті, тлумаченнями:

- «Технологія — сукупність методів обробки, виготовлення, зміни властивостей, форми сировини, матеріалів або напівфабрикатів, застосовувана в процесі виробництва для одержання готової продукції.
- Технологія безвідхідна (реутилізаційна) — екологічна стратегія промислового виробництва, що включає комплекс заходів, які забезпечують мінімальні втрати природних ресурсів при максимальній економічній ефективності і дозволяє виключити або мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Являє собою ланцюг технологічних процесів, в якому відходи одного виробництва використовуються як сировина для іншого. Термін умовний, оскільки повністю безвідходна технологія не може бути реалізована.
- Технологія маловідходна — технологія, що дозволяє отримувати мінімум твердих, рідких, газоподібних і теплових відходів та викидів.
- Технологія ресурсозберігаюча — виробництво та реалізація кінцевих продуктів з мінімальними витратами речовини та енергії на всіх етапах виробничого циклу і з найменшим впливом на людину і природні системи.
- Технологія екологічна — технологія, побудована за типом процесів, характерних для природи, іноді як пряме їх продовження» [1].

З викладеного вище видно, що спільними залишаються сукупність методів і сфери виробництва. За критеріями визначення до повністю екологічної можна віднести тільки останню. Тим часом при огляді інформаційних джерел, коли йдеться про екологічні технології, найчастіше маються на увазі всі п'ять видів технологій, хоча правильніше було б їх назвати екологічно орієнтованими [1; 8].

Питання інтерпретації доволі часто виникає серед науковців з різних галузей, оскільки «міра» екологічності у всіх різна і еквіваленту немає.

Виникнувши на зламі століть, обумовлений такими чинниками як раціональність, уніфікація, машинне виробництво, орієнтація на масового споживача, дизайн отримав стрімкого розвитку на хвилі індустріального підйому, до певного часу, успішно вирішуючи економічні проблеми і задовольняючи зростаючі потреби населення [3; 6; 9].

Найбільш яскраво сплески у розвитку позначились у важкі воєнні та післявоєнні періоди (Першої та Другої світових воєн), коли в першу чергу вирішувались життєво важливі задачі, окреслені жорсткими рамками скрутних в економічному відношенні умов. В історії дизайну можна знайти численну кількість зразків впровадження вкрай простих і блискучих проектних рішень функціональних побутових речей, що не несли на собі ніяких рекламних нашаровувань та декоративності. В. Папанек характеризує дану ситуацію так: «Дизайнеры столкнулись с реальными требованиями оптимального функционирования в функциональном комплексе, предъявляемыми в боевых условиях. Необходимость честного дизайна (дизайн для пользования, а не для продажи) требовала более высокой ответственности, чем в условиях рынка» [9: 33].

На сьогоднішній день в інтернаціональному, наскрізь пронизаному зв'язками мережі Інтернет, дизайні складається безпрецендентна і дещо парадоксальна ситуація. З одного боку присутній пресинг маркетингових технологій з нав'язуванням дизайнерам рамок і умов сучасного ринку, що перебуває у стадії кризи, але продовжує заповнювати простір величезною кількістю продукції, що забезпечується потужним виробництвом. З іншого боку — міжнародна професійна спільнота подекуди частіше висловлює думку про те, що зміщення проектної розробки до маркетингу в цілому дискредитує професійну діяльність, оскільки дизайн як сфера з численними міждисциплінарними зв'язками не може залишатися промисловим придатком, поза екологічною свідомістю суспільства, а навпаки має її стимулювати. К. А. Кондратьєва у зв'язку з цим пише наступне: «Екологізація дизайну супроводжується свідомістю в професійній сфері морально-етичної відповідальності дизайнера перед суспільством і пошуками професійних засобів вирішення екологічних проблем. На думку ряду дизайнерів, предметний світ повинен стати носієм нової функції, яка визначила б соціальну поведінку людини в суспільстві» [5: 7–8].

У сфері міждисциплінарних зв'язків в пошуках нових шляхів та засобів взаємодії дизайну із суспільством, на якісно нових рівнях соціальної свідомості формується науковий і методичний інструментарій нового напряму в дизайні. В сукупності основних методологічних принципів формування екологічного простору базовими виявляються:

- принцип цілісності та єдності людини і простору, їх органічної взаємодії та узгодженості, що забезпечують психофізіологічний комфорт, завдяки вдосконаленням форми простору, знаковість середовища;
- принцип екоциклічності, що виявляється в зовнішній і внутрішній мінливості, динамічності, пластичності, скоординованості, узгодженості провідного природного ритму та підпорядкованих йому: життєдіяльності людини і ритму простору;
- принцип нормативності простору з урахуванням позитивних і негативних якостей і граничних пограничних станів, пов'язаних з адаптаційними можливостями людини [8].

Тепер найбільш важливі екологічні задачі в дизайні бачаться не тільки у спрямуванні на зупинку та усунення забруднення за допомогою технологій від продуктів, створених самими дизайнерами (це вже як наслідок), вони лежать на більш глибоких рівнях ліквідації «просування» гедоністичного світосприйняття та позитивізації космополітичного образу суспільства споживання в угоду комерційних інтересів транснаціональних корпорацій.

В. Я. Даниленко звертає увагу, знову ж таки на проблему екологічного мислення в дизайні, що «<…> вбирає в себе разом із проблемами суто технічними та технологічними ще й етнокультурні з огляду на екологічний захист власної культури від її перекручування аж до перспективи вимирання». Як здорову реакцію в сфері проектної діяльності на глобалістичне маркетингове поглинання, автор бачить у народженні європейською проектною думкою обережного підходу до проектних дій, «<…> котрий наприкінці XX століття склався у так звану настанову «слабкої» проектності. На відміну від азартного запалу так званої «сильної» проектності, він якраз і передбачає екологічно виважений зразок підходу до творення матеріальних об'єктів» [4].

Д. Берман у своїй книзі «*Do good design*: или как дизайнеры могут изменить мир» закликає до об'єднання всю дизайнерську спільноту у рішенні проблеми сучасного суспільства через перегляд та зміну стратегічного напряму розвитку дизайну, не тільки на рівні маніфестів та прийняття відповідних документів, а й у проектних розробках, де дизайнер має повністю віддавати собі звіт у наслідках своєї діяльності. За виразом автора: «Сама велика загроза майбутньому людства виходить від надспоживання. Ми під владою неконтрольованого божевілля, що підганяється швидкою еволюцією витонченості, психології, швидкості і доступності візуальних засобів обману, спеціально розроблених з ціллю переконати нас у тому, що нам «абсолютно необхідно» більше речей, ніж ми маємо» [2: 16].

Висновки. За результатами роботи можна стверджувати, що в сучасній екологічно орієнтованій проектній практиці при формуванні наукового і методичного інструментарію акцент зміщується з суто технологічного аспекту в бік професійно і суспільно-соціальних зв'язків. У формуванні об'єктів наповнення предметно - просторового середовища на перше місце виходять принципи гуманізації, екоциклічності, доречності, ресурсності, енергоінформативності та унікальності простору, який формується в конкретній ситуації місця-часу, передбачає врахування соціальних умов і особливостей окремої людини.

Визначальним моментом в дизайнерській діяльності стає соціальна та професійна свідомість в дизайні, де кожна — плакат, сорочка, стілець чи тарілка, не виникає сама у анонімному просторі глобальної проектної сфери, а має за собою автора, що повністю визнає та несе міру відповідальності за наслідки своєї роботи.

Література:

1. Адам А. М., Лукашевич О. Д. Экология. Глоссарий по экологии, экологической безопасности техносферы, природопользованию и охране окружающей среды: справочное пособие [Електронний ресурс] / [Авт.-сост. А. М. Адам, О. Д. Лукашевич]. — Томск : Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2008. — 368 с. — Режим доступу: http://ekolog.org/books/2/3.htm.
2. Берман Д. Do good design: как дизайнеры могут изменить мир / Д. Берман; пер.с англ. — СПб.: Символ-плюс, 2011. — 208 с.: илл.
3. Генисаретский О. И. Экология культуры: от ценностных ориентации — к проектной концептуалистике / О. И. Генисаретский // Экология культуры. Теоретические и проектные проблемы. — М.: НИИ культуры, 1991. — Вып. 1.
4. Даниленко В. Я. Екологія мислення в дизайні / В. Я. Даниленко. — Х: ХДАДМ, 2003. — 320 с.
5. Кондратьева К. А. Дизайн и экология культуры / К. А. Кондратьева // Научное издание / Ред. С. А. Перминова. — М.: МГХПУ им. Строганова, 2000. — 105 с.
6. Норман Д. А. Дизайн привычных вещей / Д. А. Норман; пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. — 384 с.: илл.
7. Одум Ю. Основы экологии / Ю. Одум. — М.: Мир, 1975. — 740 с.
8. Панкина М. В., Захарова С. В. Экологический дизайн как направление современного дизайна. Определение понятия [Електронний ресурс] / М. В. Панкина, С. В. Захарова // Современные проблемы науки и образования. — 2013. — № 4. — Режим доступу: http://www.science-education.ru/110-9670. — Дата звернення: 19.07.2013.
9. Папанек В. Дизайн для реального мира / В. Папанек; пер. с английского. — М.: Издатель Д. Аронов, 2004. — 416 с.: илл.
10. Свірко В. О. Електронний словник з дизайну і ергономіки: справочник-словник / В. О. Свірко, О. Т. Ашеров, О. В. Бойчук, В. М. Голобородько, Є. А. Лавров, Л. В. Ремізовський, А. В. Рубцов, С. П. Мигаль // Український науково-дослідний інститут дизайну та ергономіки: НАУ.
11. Филин В. А. Видеоэкология. Что для глаза хорошо, а что — плохо / В. А. Филин. — М.: ТАСС-реклама, 1997. — 320 с.